

Sprawozdanie z sympozjum poświęconego pamięci prof. Małgorzaty Materniak-Pawłowskiej „Iustitia civitatis fundamentum – sądy i sędziowie na przestrzeni dziejów”

W dniach 17–18 maja 2024 r. w murach Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu odbyło się sympozjum naukowe poświęcone historii wymiaru sprawiedliwości, zatytułowane „Iustitia civitatis fundamentum – sądy i sędziowie na przestrzeni dziejów”. Spotkanie to, upamiętniające śp. prof. Małgorzatę Materniak-Pawłowską, wybitną badaczkę historii prawa i nauczycielkę akademicką oraz redaktorkę naczelną „Czasopisma Prawno-Historycznego”, stało się wyjątkową okazją do zgłębienia złożonych procesów kształtujących wymiar sprawiedliwości na przestrzeni wieków oraz do refleksji nad etosem i rolą sędziów w różnych systemach prawnych i politycznych. Sympozjum, zorganizowane przez Wydział Prawa i Administracji UAM, w szczególności Zakład Badań nad Ustrojem Państwa, zgromadziło znamienitych przedstawicieli środowiska naukowego specjalizujących się w historii prawa, teorii prawa oraz filozofii prawa, których referaty obejmowały szerokie spektrum tematów: od analiz systemu sądownictwa Księstwa Warszawskiego, przez sądownictwo Związku Radzieckiego, po organizację wymiaru sprawiedliwości w Imperium Osmańskim.

Uroczystego otwarcia konferencji dokonał dziekan Wydziału Prawa i Administracji prof. dr hab. Tomasz Nieborak, który w inauguracyjnym przemówieniu przypomniał o doniosłej roli badań historycznoprawnych w kontekście współczesnych wyzwań prawnych. Profesor Nieborak podkreślił, że zrozumienie przeszłości i ewolucji instytucji sądownictwa jest kluczowe dla oceny bieżącego kształtu wymiaru sprawiedliwości, jak również dla lepszego uchwycenia wyzwań, przed którymi stoi współczesny system sądowy. W przemówieniu padły także słowa uznania dla dorobku prof. Materniak-Pawłowskiej, która swoim życiem i pracą trwale wpisała się w historię nauk prawnych, kładąc szczególny nacisk na badania dotyczące historii

wymiaru sprawiedliwości. Na otwarciu obecny był również syn pani profesor jako gość honorowy; wyraził on wdzięczność za pamięć o jej osiągnięciach naukowych oraz zaangażowaniu na rzecz społeczności akademickiej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.

Pierwszy panel sympozjum, poświęcony zagadnieniom funkcjonowania instytucji sądowniczych w różnych epokach historycznych, rozpoczął się wykładem prof. UW dr. hab. Jacka Przygodzkiego pt. „Zastępstwo procesowe w Księstwie Warszawskim”. W swoim referacie prelegent przeprowadził analizę instytucji zastępstwa procesowego, pokazując, jak istotną rolę odgrywała ona w strukturze sądownictwa Księstwa Warszawskiego oraz w jaki sposób wpłynęła na rozwój reprezentacji procesowej w polskim systemie prawnym. Kolejnym prelegentem był prof. dr hab. Adam Lityński, który w wystąpieniu pt. „O sądach bezpieki w Związku Sowieckim (1917–1953)” szczegółowo omówił funkcjonowanie systemu sądownictwa kontrolowanego przez służby bezpieczeństwa ZSRR. Wykład prof. Lityńskiego, oparty na bogatych materiałach archiwalnych, wzbudził duże zainteresowanie, zwłaszcza z uwagi na dokładny opis mechanizmów represyjnych stosowanych w okresie stalinowskim. Następnie prof. UwB dr hab. Piotr Fiedorczyk w referacie „Powstanie Sądu Apelacyjnego w Białymstoku w 1990 r.” przedstawił uwarunkowania historyczno-polityczne powołania Sądu Apelacyjnego w Białymstoku, ukazując wpływ transformacji ustrojowej po 1989 r. na rozwój polskiego wymiaru sprawiedliwości. Panel zakończył się ciekawą dyskusją, w której uczestnicy mieli okazję pogłębić omawiane zagadnienia, stawiając liczne pytania i dzieląc się własnymi spostrzeżeniami.

Drugi panel, poświęcony zagadnieniom etyki sędziowskiej i filozoficznym rozważaniom nad rolą sędziów, rozpoczął wykład prof. dr hab. Marii Zmierzczak pt. „Sędzia a prawo – debata XIX- i XX-wiecznych teoretyków i filozofów prawa”. Prelegentka przeanalizowała koncepcje wybitnych teoretyków prawa podejmujących refleksję nad niezależnością sądownictwa oraz odpowiedzialnością moralną sędziów wobec prawa i społeczeństwa. Następnie prof. UAM dr hab. Przemysław Krzywoszyński w referacie „Status sędziów jako grupy społecznej w historii i kulturze na wybranych przykładach (XVIII–XIX wiek)” ukazał ewolucję pozycji sędziów w różnych epokach, wskazując na zmieniający się status tej grupy zawodowej od okresu oświecenia aż po schyłek XIX wieku, w oparciu o opery. Panel zakończyła prelekcja dr Anny Treli pt. „Nieskazitelnosc charakteru a rękojmia prawidłowego wykonywania zawodu sędziego”, w której prelegentka wskazała na wagę nieskazitelnego charakteru i etyki zawodowej sędziów, stanowiących fundament zaufania publicznego do wymiaru sprawiedliwości. W ramach podsumowującej dyskusji uczestnicy wymienili poglądy na temat etycznych wyzwania współczesnych sędziów oraz ich odpowiedzialności za zachowanie standardów etycznych. Zakończeniu panelu towarzyszyła dyskusja dotycząca współczesnych problemów związanych z kwestią niezależności sędziowskiej i innych gwarantów niezawisłości.

Trzeci panel, który odbył się po przerwie obiadowej, dotyczył organizacji wymiaru sprawiedliwości w różnych systemach politycznych. Prof. UAM dr hab. Marek Krzymkowski w referacie „Obsada stanowiska sędziego w Księstwie Warszawskim” omówił procedury powoływania sędziów oraz ich wpływ na funkcjonowanie ówczesnego wymiaru sprawiedliwości, z uwzględnieniem jego specyfiki. Następnie prof. UAM dr hab. Maksymilian Stanulewicz w wystąpieniu pt. „Wymiar sprawiedliwości w sprawie brzeskiej” przedstawił kontekst polityczno-prawny jednej z najbardziej kontrowersyjnych spraw sądowych II Rzeczypospolitej, omawiając stosowane przez rządzących mechanizmy kontroli sądownictwa oraz stan faktyczny, przebieg, wynik i ocenę sprawy. Prof. UAM dr hab. Piotr Pilarczyk zaprezentował referat pt. „Prawo i wymiar sprawiedliwości w reportażu sądowym okresu PRL”, w którym przybliżył sposób przedstawiania spraw sądowych w prasie okresu PRL-u i rolę mediów w kształtowaniu wizerunku wymiaru sprawiedliwości. Ostatnim wystąpieniem w ramach tego panelu był referat mgr. Dawida Szulca pt. „Organizacja wymiaru sprawiedliwości Imperium Osmańskiego w Konstytucji z 1876 r.”, który stanowił ciekawą próbę porównania systemu prawnego Imperium Osmańskiego z systemami europejskimi, ukazującą różnice i podobieństwa w zakresie organizacji sądownictwa. Ponadto mgr Szulc jako były doktorant prof. Materniak-Pawłowskiej rozpoczął od wspomnienia o niej i wyraził wdzięczność za jej zaangażowanie w opiekę nad jego rozwojem naukowym. Ostatni panel sympozjum został także zakończony interesującą dyskusją i podziękowaniem dla przybyłych gości.

Drugi dzień sympozjum był symbolicznym uhonorowaniem prof. Materniak-Pawłowskiej. Poprzez uroczyste złożenie kwiatów i zapalenie zniczy na jej grobie na Cmentarzu Junikowskim w Poznaniu uczestnicy sympozjum, wśród których byli jej dawni współpracownicy i uczniowie, oddali hołd wybitnej uczonemu i pedagog. Pani profesor wniosła istotny wkład w rozwój polskiej nauki historycznoprawnej oraz wspierała rozwój środowiska akademickiego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.

Sympozjum „Iustitia civitatis fundamentum – sądy i sędziowie na przestrzeni dziejów” stanowiło wyjątkowe wydarzenie akademickie o wysokim poziomie naukowym, które zgromadziło szerokie grono specjalistów z dziedziny historii prawa, teorii prawa, filozofii prawa oraz praktyków zainteresowanych ewolucją wymiaru sprawiedliwości. Interdyscyplinarny charakter konferencji umożliwił uczestnikom nie tylko pogłębienie wiedzy historycznej, ale także spojrzenie na złożoność zagadnień sądownictwa z różnych perspektyw – od systemowych i instytucjonalnych po filozoficzne i etyczne. Wymiana myśli i doświadczeń między ekspertami przyczyniła się do wszechstronnej analizy historycznych procesów kształtujących wymiar sprawiedliwości w Polsce i na świecie oraz pozwoliła na zbadanie aktualnych wyzwań, które współczesny wymiar sprawiedliwości podejmuje w kontekście globalnym. Dyskusje i prezentacje odbywające się w trakcie sympozjum ukazały, jak zmienne konteksty polityczne i kulturowe wpływały na rozwój sądownictwa, kształtując

charakter instytucji sądowych, oraz jaką rolę pełnili sędziowie na przestrzeni wieków. Całość wydarzenia – dzięki wysokiemu poziomowi merytorycznemu oraz interdyscyplinarnej wymianie wiedzy – przyczyniła się do wzbogacenia badań nad historią sądownictwa i pogłębiła refleksję nad współczesnymi wyzwaniami prawnymi i etycznymi.

Fatma Mejri

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland

<https://orcid.org/0000-0002-5206-9056>